

# Kulturhistorisk rapport for udgravning

## SBM1421 Hørning Vest



**Hørning(Sønder) sogn, Hjelmlev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.05. Sb.nr. 46.**

Beretning for den systematiske udgravning af bebyggelses- og aktivitetsspor fra yngre bronzealder periode IV-V i Hørning by. Her blev fundet rester af mindst to langhuse og hertil intensiv grubeaktivitet med mange fund. Dateringen er baseret på den forholdsvis groftmagrede keramik: to-leddede skåle, vand- og lodrette tapører, delvis beklaskning, pålagte lister med knopper placerer aktiviteterne i periode IV og V. Udgravningen blev udført af arkæologerne Merethe Schifter Bagge og Morten Valdorf Rasmussen. Arkæolog Anja Vegeberg Jensen var daglig leder. Udført for Museum Skanderborg fra marts-april 2015.

## Indhold

Undersøgelsens forhistorie .....	3
Topografi, terræn og undergrund .....	4
Øvrige data .....	4
Udgravningsmetode .....	5
Undersøgelsens resultater .....	5
K6 – Staklade/økonomibygning i vestlige område .....	6
Østlig område med K4, K5, K7, K8 og A655 .....	7
A655 - grubekompleks.....	9
Sammenfattende tolkning.....	11



En lille kop frisk fra muld, ser dagens lys for første gang i omtrent 3000 år!

## Undersøgelsens forhistorie

I september 2013 kontakter bygherre/lodsejer Henning Nørgaard Skanderborg Museum idet han ønsker at få klarlagt de eventuelle arkæologiske forhold på matrikel 13a, Hørning by, Hørning Sogn, da han overvejer at sælge jorden. I slutningen af 1990'erne blev der i forbindelse med skovrejsning og parcel-udstyknin g foretaget spredte prøvegravninger vest og nord for arealet. Her blev der påtruffet kulturlag og gruber, der indholdt keramik og flintafslag, som kunne dateres bredt til bronzealder (sb. 23, sb. 29 og sb. 30). Herudover ligger der i en afstand af mindre end 500m overpløjede gravhøje, der sandsynligvis også kan henføres til bronzealderen (sb. 1, 2, 3 og 21).



Ortofoto over hele den forundersøgte mark og de omkringliggende villakvarterer. De hvide felter på marken er udgravningsfelterne. De gule stjerner markerer rundhøje og de gule prikker viser, hvor der er gjort spredte fund fra bronzealderen i form af aktivitetsspor eller gruber. (Orto: KMS).

Museet anbefalede på baggrund af tidligere fund i nærområdet en forundersøgelse, og denne udføres i marts 2014 af daglig leder Louise Søndergaard. Her bliver fundet bebyggelses- og aktivitetsspor fra yngre bronzealder, og tre områder indstilles til systematiske undersøgelser.

## Administrative data

Ejendomsselskabet Hørninggårdsvej med ejer Henning Nørgaard sælger jorden til ejendomsconcernen C-Bolig A/S i Hedensted.

D. 9. september 2014 godkender Kulturstyrelsen det af museet indsendte budget, og d. 9. marts godkendes det af bygherre, hvorefter en opstart af projektet igangsættes. Jævnfør §27, stk 4 erholder bygherre udgifterne for udgravningen. Museum Skanderborg er ansvarlig for forundersøgelsen og bevaring af originaldokumentation og indsamlede genstande efter undersøgelsens afslutning.



Gravemaskinen tager muldjorden af i tynde lag, mens arkæologen skovler efter og sætter pinde i de fremkomne stolpehuller.

## Topografi, terræn og undergrund

Hovedparten af arealet er ret lavtliggende med større og mindre lavninger, men der er stedvist nogle sandede grusbanker, der virker mere højtliggende, selvom der kun er marginal forskel i koten (fra 67 til 68 omtrentligt). Det er naturligt nok også på disse tørre områder at der er påtruffet bebyggelse, ligesom det er ned til lavningerne at gruberne koncentrerer sig.

Den østlige del af arealet stiger til omkring kote 70, og her er hele området præget af dyrkningsspor fra middelalder-nyere tid. Et plateau på den højste del er oplagt til jernalderbebyggelse. Store dele af det lavtliggende areal ses på Original1-kortet som henlagt i skov.

Over hele arealet var der ekstraordinært mange store sten og ligeså mange stenspor. Det har også været et problem i oldtiden, hvorfor adskillige sten lå rullet ned i kanten af lavningsområderne med kulturjord henover.

## Øvrige data

Udgravningen blev foretaget over nogle blæsende forårs-uger fra d. 16. marts - 10. april 2015. Der var tilmed solformørkelse at opleve i felten!

De to amatørarkæologer Carsten Jensen og Leif Jensen deltog i snitningen og tømningen af enkelte meget fundførende gruber. Det er daglig leder på forundersøgelsen Louise Søndergaard, der står for beretningsarbejdet.

## Udgravningsmetode

Der var udpeget tre felter til systematisk undersøgelse, og de to østlige felter blev først afrømmet. Herefter afrømmedes omtrent halvdelen af det nordvestlige felt. Da det var udgravernes fornemmelse at anlægskoncentrationen her var meget sparsom og det ikke var muligt at genfinde huskonstruktionerne fra forundersøgelsen, blev det besluttet at det ikke gav mening at afrømme den sidste centrale stribe på ca 30 x 50m.

Efter afrømningen blev alle fyldskifter indmålt med GPS. Stort set alle anlæg blev snittet med spade og graveske. De anlæg, der ikke var stenspor, moderne forstyrrelser eller naturlige, blev tegnet på vandfast papir 1:20. Udvalgte anlæg blev fotograferet.



Arkæologerne graver den ene halvdel af stolpehullet væk, således at man kan kigge ind

## Undersøgelsens resultater

I alt blev der indmålt 245 anlæg i den systematiske udgravning. Hovedparten blev indmålt i de østlige felter. Her var undergrunden leret og anlægssporene var både bedre bevaret og fremstod tydeligere, end i de grusede felter mod vest. Fem af de indmålte anlæg er agerrener, som alle befinder sig hen over de østlige felter. Agerrener er rester af de dyrkningssystemer, som var i anvendelse fra middelalderen op i nyere tid. Markerne var meget lange og smalle, hvilket gav mening i forhold til den tunge muldfjældsplov, der anvendtes i agerbruget på det tidspunkt.

107 anlæg er stolpehuller, hvoraf der kan udskilles fem konstruktioner: To treskibede langhuse (K4 og K5), to formodede staklader/økonomibygninger (K6 og K7), og endelig et enkeltradedt hegnsløb (K8).

I alt undersøgtes 37 gruber, hvoraf ni kunne karakteriseres som kogestensgruber med ildpåvirkede sten og mørkt fyld. Øvrige gruber kunne ikke funktion-bestemmes, men de var generelt ikke videre omfangsrige hverken i dybde eller udbredelse. Der fremkom spredte fund i form af keramik eller flintafslag og enkelte med en skraber. Én grube skilte sig ud, nemlig A655, et større grubekompleks, der med sine mange fund kan dateres ganske sikkert i yngre bronzealder periode IV / V. Dette kompleks vendes der tilbage til.

Der er oprettet 137 X-numre (fundnumre), hvoraf langt størstedelen stammer fra ovennævnte grubekompleks. 66 X-numre er oldtidskeramik, mens 38 X-numre er flint af forskellig art. Hertil er der jordprøver, lidt hvidbrændt knoglemateriale, brændt ler, ildskørnet flint og nyere tids keramik.



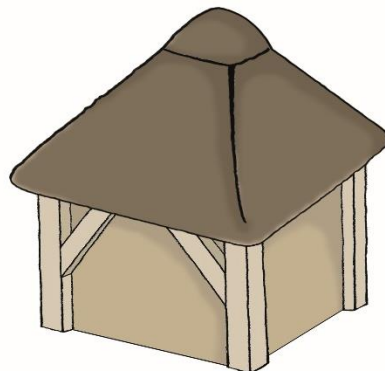
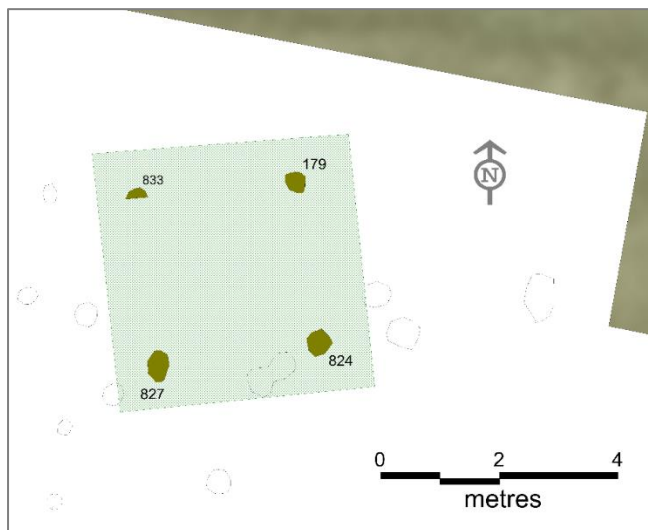
Oversigten herover viser de to felter mod vest, der skulle have været ét stort felt. I det nordligste felt var der nogle fine stolpehuller, men deres indbyrdes forhold var noget uregelmæssigt bortset fra den her markerede staklade K6. De øvrige anlæg var spredte stolper eller stenspor. Sidstnævnte er der mange af på denne del af marken. Det sydlige felt var præget af spredt grubeaktivitet. Her var nedgravninger fra både bronzealder (markeret med grønt) og middelalder/renæssance (pink), dateret ud fra keramik. I bronzealdergruberne var der flintafslag og groft magret keramik. I anlæggene fra middelalder/renæssance fandtes skår af jydepottelignende keramik, bl.a. bundskår af en kande med bølget fod.

### K6 – Staklade/økonomibygning i vestlige område

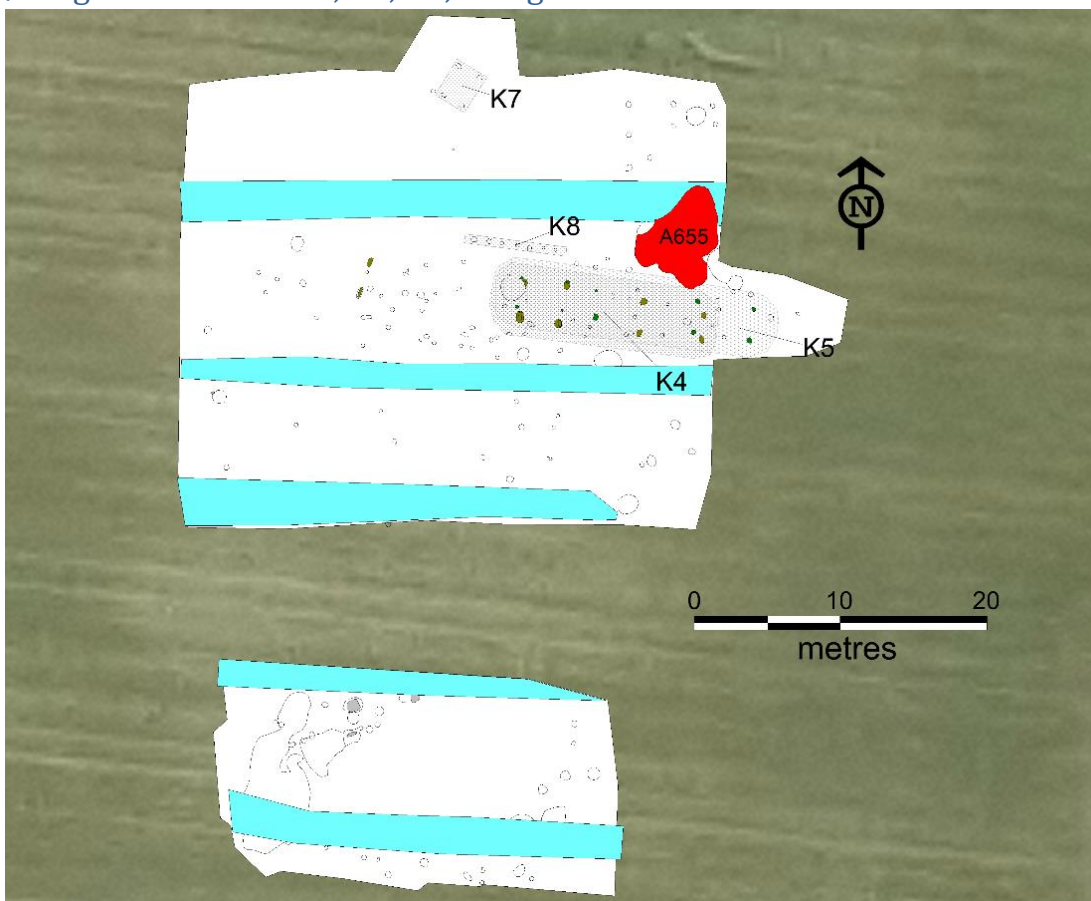
For at afslutte den vestlige del af udgravningen fremkom her som omtalt en enkelt konstruktion bestående af fire tagbærende stolpehuller

I forundersøgelsen erkendt som K1. Beliggende plant i meget gruset område, men dog tørt og let forhøjet i forhold til fugtigbundsområderne syd herfor. En enkelt stolpe A179 fra forundersøgelsen er ikke genfundet i den systematiske undersøgelse, men kopieret ind på planen herover. Der er 2,8m mellem stolperne og 2,6m

imellem sættene. Herunder ses henholdsvis den indmålte oversigt over stolperne og en mulig rekonstruktion af en sådan staklade, der var en lille tilbygning til eksempelvis hø eller korn.

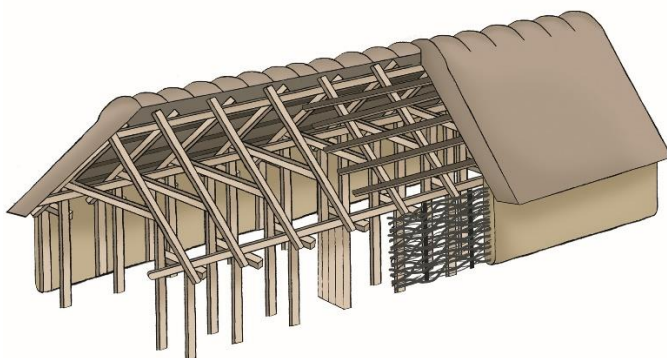


### Østlig område med K4, K5, K7, K8 og A655



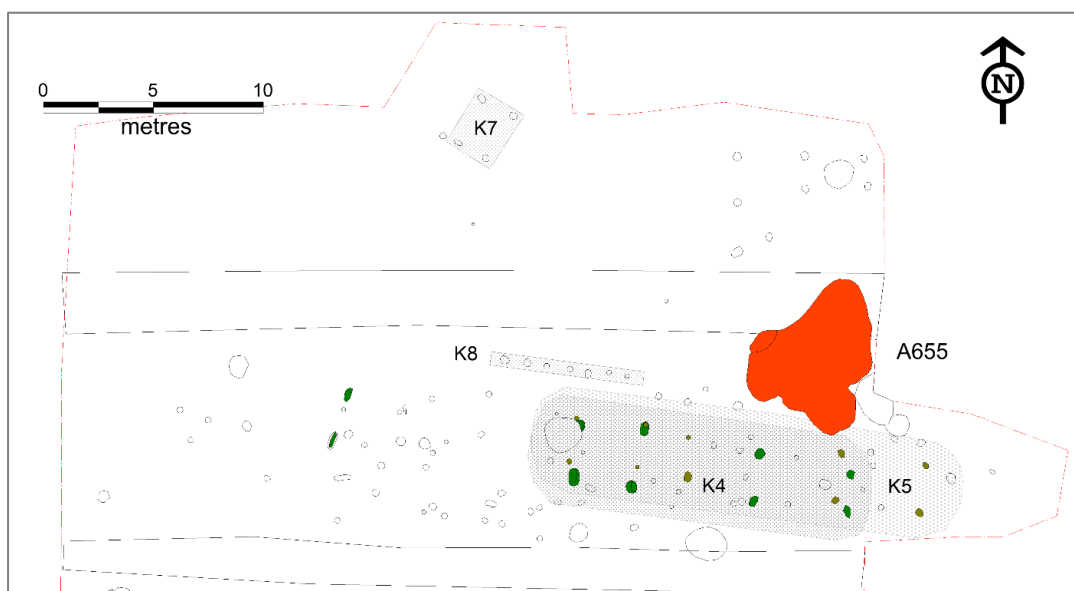
De østlige felter med Konstruktionerne K4, K5, K7 og K8. Den røde plamage er grubekompleks A655 og de lyseblå vandrette bånd er agerrener.

De østlige felter befinder sig på en højning i landskabet, og bortset fra mod øst, hvor der er en svag terrænstigning, falder landskabet til alle sider. Der er større eller mindre lavninger hele vejen omkring det lille plateau, og det har med sin sandede lerjord været en oplagt plet til en bebyggelse. Tidstypisk for yngre bronzealder er der tale om en enkelt eller få gårde, der har ligget højt i landskabet inden for et fast afgrænset område med nogle naturgivne skel – her stigning og fald i terræn, og formodentlig også skov på dele af arealet. I dette tilfælde, hvor der trods alt er relativt få anlægsspor, har der antageligt kun boet en enkelt familie, som med 30-50års mellemrum har flyttet rundt inden for et meget beskedent bosættelsesområde.



Sådan kan et treskibet hus være opbygget. Her med lerklinede fletvægge. Det er hullerne efter nedgravning til de tagbærende stolper, som arkæologerne finder. Beboelsen har haft hjemme i den ene ende og dyr på stald i den anden.

Som det fremgår af oversigten herunder, er det lykkedes at udskille to huse K4 og K5. Der er flere forløb af stolpehuller i forlængelse af konstruktionerne her, og spredt var der enkelte, som kunne ligne tagbærende stolpehuller. Det har dog ikke været muligt at redegøre for yderligere faser af bebyggelse, men det forekommer sandsynligt at der har været en tredje fase på samme sted.



Langhusene viser et kendt billede af at være øst-vest orienterede med en svag drejning mod NV-SØ, og dette er gældende i begge faser. Der er tale om treskibede langhuse uden bevarede vægforløb.

Der er kun fundet ganske lidt brændt ler på pladsen, og heri var der ikke tydelige spor af vidjeflet. Èt fund X81 består ganske vist af brændt ler med aftryk, men stykkerne har ingen plane flader og virker for store til



at være regulær klining. Der er dog buede aftryk heri, men måske er der tale om en lerkappe til bronzestøbning. Herudover var der kun småklumper af rødbrændt ler, så måske væggene har været stavvægge på fodrem. Langhusene har formentlig været 15-20m lange og 6m brede med lige langvægge og buede gavle. Både hus og vægkonstruktioner er lette i den sidste halvdel af bronzealderen, hvorfor væggene sætter sig ringe spor.

## A655 - grubekompleks



Tre mand i fuld koncentration med graveskeer. Potteskår fra skåle, bægre og store forrådskar lå i massevis overalt i grubekomplekset, der må have fungeret som en art mødding til bebyggelsen.

A655 sås i fladen som en irregulær plamage, der målte omtrent 6x6m. Heri kunne der udskilles seks separate nedgravninger, der må repræsentere hver sin separate handling. De individuelle nedgravninger var ikke over 40cm dybe, og hovedparten var blot 20-30cm og omtrent 1,5m brede. På trods af at der var flere nedgravninger, var der ingen tvivl om at hele komplekset havde en form for samtidighed, der dog kunne have spredt sig over en periode.

Hvilke handlinger, der er foregået i grubekomplekset, er desværre uvist. Jordfylden afslører ikke noget, og ud over lidt spredte trækulsnister er der intet at bemærke. En del håndstore sten har fundet vej til nedgravningerne - i nogle ligger der flere end andre, og særligt i nedgravning 4 er bundlaget nærmest

tætpakket med sten, dog i tilsyneladende tilfældig orden. Heri blev der fundet fem knusesten og et fragment af en kværnstens-ligger.



Knusesten: forhistoriens multi-tool blev brugt til alverdens formål. Ofte blev de brugt igen og igen til der var slidflader hele vejen rundt om stenen og stenene har derfor ofte en karakteristisk form. Her ses tre fine eksemplarer, som nok er endt i grubekomplekset fordi de nu var slidt op.

Grubekomplekset indeholdt ganske mange fund, og for perioden sås der usædvanligt mange fund af tilnærmelsesvis hele kar og sammenføjelige karprofiler. Som regel dog i mere eller mindre fragmenteret tilstand, men liggende samlet. Keramikken var en blanding af slidt bopladskeramik, repræsenteret både ved store forrårskar med beklaskning, små tyndvæggede bægre og lave skåle. Et forsigtigt overslag giver sytten forskellige, beklaskede kar, en håndfuld skåle og ti kopper/bægre. Hertil lægges masser af skår fra lukkede kar uden beklaskning og sideskår, der ikke kan henføres til nogen beviselig kartype, så andelen af alle typer kar har utvivlsomt været højere.



X121 in situ og i limet tilstand.

De beklaskede kar er karakteriseret ved at have en glat zone på overdelen op til randen. I overgangen her er der på mange af karrene knopper eller tapører, der daterer karrene i periode IV og V.

Skålene var to- eller treleddede med tynde rande, der ofte var let udsvajede. Nogle skåle var skarpvinklede og andre havde en enkelt, båndformet hank. Kopperne/bægrene var én- eller to-leddede, med eller uden hank, og når de var tilstede; oftest placeret helt oppe ved mundingsranden og ned til skulderen.



To næsten hele skåle fra grubekomplekset. Skålene er omkring 3000 år gamle, hvilket man kan se på det grove gods og skålenes form.

Af øvrig keramik blev der bl.a. fundet et tilnærmelsesvis tilhugget skår med central boring fra begge sider uden der er tale om gennemboring. Et ganske lille stykke rødbrændt ler KAN være rester af lerklining, men der var ikke organiske aftryk heri.

Herudover blev der gjort forskellige fund i komplekset. Der blev indsamlet to flækker, og to skrabere udover et par poser flintafslag. Enkelte stykker ildskørnet flint uden bearbejdning blev også observeret, samt ganske få fragmenter af hvidbrændte dyrekogler.

Undergrunden ved A655 var ikke specielt leret i forhold til omkringliggende undergrund, så det har næppe været årsagen til nedgravningerne. Ej heller synes der at være afbrændt materiale i særlig grad, så her skal der nok heller ikke søges en forklaring. Samtidigheden med bebyggelsen kan næsten ikke betvivles, selvom komplekset i hvert fald i ét af husenes faser har ligget klods op ad husmuren. Det behøver selvfølgelig heller ikke at have haft omfattende betydning grubernes ringe dybde taget i betragtning. Måske der blot er tale om forskellige handlinger, der har krævet at man kom en smule ned i terrænet her på husets blæsende nordside. Sydsiden har sikkert været der man opholdt sig fortrinsvis, og derfor er det ikke utænkeligt at man har anvendt området bagved som en slags arbejdsplads og efterfølgende mødding.

### Sammenfattende tolkning

Udgravningen gav et fint og tidstypisk billede af en lille bosættelse med én eller højst to familier, der har flyttet inden for det samme beskedne ressourceområde gennem et par generationer eller tre. Dette tidstypiske billede har vi dog ikke mange eksempler på i Museum Skanderborgs ansvarsområde, og slet ikke omkring Hørning. Der er ved flere lejligheder registreret gruber og aktivitetsspor fra bronzealderen i nærområdet, men der har ikke tidligere vist sig regulær bebyggelse. Det nære kulturlandskab byder på flere klynger af gravhøje, og der er næppe tvivl om at den her erkendte bosættelse blot er én af mange småbebyggelser, der omkring 1100-800 f.Kr. udgjorde et netværk med stærke forbindelser i nærområdet. Et

netværk der var essentielt, både i forhold til sociale relationer og slægtskaber, og til udførelser af mere omfattende kultiske ritualer.

Museum Skanderborg d. 31-01-2018

Louise Søndergaard

